

Китай наприкінці XIX - на початку XX ст. Синьхайська революція

Китай, з його багатомільйонним населенням і кількатисячолітньою історією, особливо болісно сприйняв поширення у своїй країні європейського панування. Адже китайці традиційно вважали свою державу центром Всесвіту, Піднебесною імперією, оточеною васалами й варварами. Тим сильнішим був шок, пережитий китайцями після неодноразових воєнних поразок не тільки від європейців ("опіумні війни"), а й від Японії (японсько - китайська війна 1894- 1895 рр.). Китайська держава почала швидко розвалюватись. Її було переділено на сфери впливу між великими державами. Імператорська влада й конфуціанська мораль виявилися дискредитованими.

У 90-ті рр. XIX ст. набули поширення ідеї про необхідність значних внутрішніх перетворень китайського суспільства, без яких неможливе збереження цілісності й незалежності Китаю. Виразниками цих ідей стали Кан Ювей, який намагався переконати імператора Гуансюя провести ліберальні реформи, і Сунь Ятсен, який висунув програму революційних перетворень після повалення монархії.

Китайський мислитель Кан Ювей, спираючись на традиційне конфуціанське вчення, планував запровадити в країні конституційну монархію, здійснити реформи в державному управлінні, економіці, освіті тощо. Згодом Кан Ювей та деякі його прибічники були призначені радниками імператора. У період від 11 червня по

20 вересня 1898 р. (сто днів реформ) Гуансюй видав понад 60 указів, які передбачали оновлення Китаю і перетворення його на могутню й незалежну державу. Але внаслідок державного перевороту

21 вересня Гуансюй був позбавлений трону на користь Ци Сі. Деяких реформаторів стратили; Кан Ювею пощастило втекти.

Тим часом у країні наростав стихійний протест проти проникнення іноземців. Кульмінацією стало повстання під керівництвом членів товариства Іхетуань (боксерське повстання 1899-1900 рр.), жорстоко придушене військами восьми держав - Англії, США, Росії, Японії, Франції, Італії, Німеччини, Австро-Угорщини.

Загін іхетуанів

Тоді на чоло боротьби за модернізацію вийшли сили на чолі з Сунь Ятсеном.

Сунь Ятсен сформулював "три народні принципи", які, власне, й визначали мету перетворень у Китаї:

- націоналізм, себто повалення Маньчжурської династії та відновлення суто китайського правління;
- народовладдя, тобто ліквідація монархії та встановлення республіки;
- народний добробут - проведення поступової націоналізації земельної власності та встановлення прогресивного податку на землю.

Улітку 1905 р. в Токіо (Японія) під керівництвом Сунь Ятсена відбулось об'єднання різних китайських революційних гуртків демократичного й націоналістичного спрямування. У 1907 р. "Об'єднаний союз" здійснив декілька спроб підняти повстання проти Маньчжурської династії, але невдало.

Зрештою, під загрозою революції імператриця Ци Сі погодилася на проведення деяких реформ, намічених іще імператором Гуансюєм. Було проголошено такі основні реформи: скасування рабства; ліквідацію станових відмінностей; ліквідацію привілеїв дворян; створення армії за європейським зразком; скасування тортур; створення дорадчих органів у провінціях; європеїзацію освіти; проведення грошової та фінансової реформ; заборону куріння опіуму; заборону варварських звичаїв; створення політичних партій; реформу системи освіти.

Усі ці реформи свідчили, що Китай розпочав модернізацію. Але опір традиційного суспільства був занадто сильним. До того ж із загадковою смертю імператриці Ци Сі реформи припинилися.

Провал реформ свідчив про те, що змінити китайське суспільство можна лише революційним способом. У країні наростала національно-визвольна

боротьба. Дедалі частіше спалахували селянські повстання. Маньчжурська влада, імператорський двір марно намагалися придушити народні виступи.

Революція почалася в Ухані (загальна назва трьох міст - Учан, Ханькоу, Ханьян). Випадковий вибух гранати в Ханькоу виявив нелегальну квартиру революціонерів, де було знайдено зброю та список членів революційних організацій. Почалися арешти. Змовники вирішили не гаяти часу. 10 жовтня 1911 р. в Учані повстали солдати. Військовий гарнізон Учана приєднався до повсталих. За ними пішли студенти, робітники.

Слідом за Уханем повстання спалахнуло і в інших містах. Їх учасники оголошували про свою незалежність від Пекіна і цінського двору.

Маньчжурська влада в пошуках порятунку звернулася до Юань Шикая - генерала, якого за реформаторські погляди було відправлено на заслання, з проханням перебрати командування всіма збройними силами. Той погодився і незабаром став головою імператорської ради та прем'єр-міністром, повновладним диктатором Північного Китаю. Крім того, було надруковано проект конституції, що його визнала монархія.

Однак повстання поширювалось. Оголосили себе незалежними Ханчжоу, Шанхай, провінція Шаньдун, про свою автономію заявила Зовнішня Монголія. 2 грудня революційні війська увійшли до Нанкіна. Маньчжурська імперія почала розпадатися.

Дізнавшись про початок революції, Сунь Ятсен повернувся з еміграції та 24 грудня прибув до Шанхая. Це ще більше надихнуло революціонерів. 29 грудня конференція делегатів революційних провінцій, які зібралися в Нанкіні, проголосила утворення Китайської республіки. Сунь Ятсен був одностайно обраний її тимчасовим президентом. Нова столиця Нанкін зустріла президента гарматним салютом і загальним піднесенням. 1 січня 1912 р. Сунь Ятсен прийняв присягу.

Та правляча верхівка не полишала надії зберегти владу. Вона зробила ставку на Юань Шикая. Його підтримали великі держави. 12 лютого 1912 р. Юань Шикай примусив матір шестирічного імператора Пу І від його імені підписати акт про зречення від престолу. За таких умов Сунь Ятсен із його програмою "народного добробуту" став непотрібним правлячій верхівці. Він це зрозумів і через день після зречення імператора відмовився від президентства на користь Юань Шикая. Нанкінські національні збори обрали Юань Шикая президентом.

Юань Шикай після призначення тимчасовим президентом Китаю

Китай пережив бурхливий рік, який за місячним календарем називався синьхаєм. Синьхайська революція в Китаї закінчилася. У березні 1912 р. в Нанкіні було прийнято Конституцію Китайської Республіки та вирішено перенести столицю до Пекіна.

Після проголошення республіки боротьба за владу тривала. Юань Шикай для зміцнення свого становища почав наступ на газети й демократичні завоювання.

Чимраз відвертішим ставало його прагнення реставрувати монархію. Одночасно гуртувалась і демократична опозиція.

У серпні 1912 р. "Об'єднаний союз", створений Сунь Ятсеном, та кілька інших організацій сформували Гоміндан (національну партію). У новообраному парламенті, який розпочав роботу в квітні 1913 р. на основі нової конституції, Гоміндан отримав значне представництво. Його депутати були в опозиції до Юань Шикая.

Напруженість посилилася після того, як стало відомо про участь Юань Шикая в підготовці вбивства гомінданівського кандидата на посаду прем'єр-міністра.

У країні поновилися повстання. Сім південних провінцій, де Гоміндан мав сильні позиції, заявили про відокремлення від Пекіна. Почалася громадянська війна між Півднем і Північчю. У листопаді 1913 р. Юань Шикай оголосив Гоміндан поза законом, а його членів позбавив парламентських мандатів. Війська Півдня було розбито, Гоміндан пішов у підпілля, а Сунь Ятсен знову відправився в еміграцію.

Юань Шикай

Розігнавши парламент і ставши повновладним диктатором, Юань Шикай створив умови для реставрації монархії. Конституцію було переглянуто, з неї вилучили статті про демократичні свободи. А втім, незадовго до своєї смерті в червні 1916 р. диктатор відмовився від свого наміру. Республіку було збережено.

Хоча революція не розв'язала основних проблем Китаю, вона усунула одну з головних перешкод на шляху до модернізації - Маньчжурську династію.